

อ่านว่า “เด็ก” แปลว่า “อนาคต”

ศรวิศา เมฆไพบูลย์

“รักเด็ก” อาจเป็นนิยามและคำตบยอดนิยมสำหรับผู้เข้ารอบการประกวดนางงามหรือเป็นความรู้สึกของคนส่วนใหญ่ยามที่เห็นเด็กหญิงแก้มใส เด็กชายแก้มแดง สวมเสื้อผ้าสะอาดสวยงาม ส่งยิ้มไร้เดียงสาอยู่ในอ้อมกอดพ่อแม่หรือวิ่งเล่นสนุกสนานอยู่ในสนาม แต่เราคงยังรู้สึกเช่นนี้อยู่ใหม่กับเด็กหน้าตามอมแมมที่นั่งน้ำมูกยืดขอทานอยู่บนสะพานลอย เราจะมองเด็กสาววัยเรียนที่คุ้มท้องเดินอยู่ตามลำพังโดยไม่เกิดอคติเบาบางแวบขึ้นมาในใจได้ไหม เราจะให้อภัยวัยรุ่นนวมกาวที่วิ่งราวกระเป๋าทิ้งขวักคนหนึ่งในข่าวเมื่อวาน หรือเด็กหนุ่มหน้าเข้มที่เป็นผู้ต้องหาในคดีฆ่าข่มขืนได้จริงๆนะหรือ

หากมองให้ลึกไปกว่าความหมายอันงดงามฉาบฉวยของวลีนี้ ความรัก—ซึ่งเป็นความรักที่แท้จริงด้วย—ก็เป็นแค่คุณสมบัติพื้นฐานเล็กๆข้อหนึ่งในหลายข้อที่พึงมีในวิชาชีพเกี่ยวกับเด็ก ไม่ว่าจะเป็นครู ผู้ฝึกสอนกีฬา ตำรวจ ผู้คุม หรือกระทั่งสื่อมวลชนที่ไม่ได้มีปฏิสัมพันธ์กับเด็กโดยตรง แต่ประกอบวิชาชีพที่ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ที่ดีของพวกเขาด้วยการนำเสนอเรื่องราวและข่าวสารเกี่ยวกับเด็กต่อสังคม เพราะไม่เสมอไปที่ “สิ่งมีชีวิตที่เรียกว่าเด็ก” จะงดงามน่ารักและพยกหน้าว่าง่ายเสมอไป นอกจากเด็กน่ารักน่าชังที่เรารู้จักผาดเฟิน โลกภายนอกยังมีมนุษย์ตัวเล็กๆที่ใช้ชีวิตในความมืด มีโฉมหน้า สมญา และพฤติกรรมร้ายกาจสารพัด ชนิดที่นางงามรักเด็กอาจกลืนน้ำลายตัวเองแทบไม่ทันและคนในสังคมไม่มีใครปรารถนาจะพาตนเข้าไปเกลือกกลั้วชีวิตใกล้ แต่ไม่ว่าความวุ่นวายร้ายกาจนั้นจะเกิดจากความผิดพลาดพลั้งพลาดของเจ้าตัวหรือการกระทำของผู้ใหญ่ในบ้าน เด็กก็คือเด็ก และเป็นหน้าที่ของคนโตกว่าที่จะชี้แนะ ปรคับประคอง และโน้มน้าวพวกเขาออกจากเงาหม่นก่อนจะถลำเข้าสู่ขอกมมอันมืดดำจนยากเกินจะกุกักกลับมาได้

และในการทำเช่นนั้น ความรักเท่านั้นไม่พอ

๑

กาญจนภิเษก - "บ้าน" แนวคิดใหม่

หมู่อาคารเตี้ยๆหลายหลังกระจายอยู่ในอาณาบริเวณกว้างขวางชายทุ่งทางตะวันตกเฉียงใต้ของกรุงเทพมหานคร แม้จะอยู่เข้าไปในชอกชอยลึกดัดคดเคี้ยวชนิดที่คนข้างนอกต้องตั้งใจมาจึงจะหาเจอ แต่ไม่ไกลและไม่ยากเกินความพยายามของคนข้างในหากหมายออกไปสู่อุสรภาพ รั้วที่บางสีอ่อนที่สูงไม่พินิศระชะคือสิ่งที่อาจเรียกได้ว่า “พันธนาการโดยชนบ” เพียงอย่างเดียวที่มองเห็น แม้จะป็นข้ามได้ไม่ยาก แต่คงจะไม่มีใครต้องใช้วิธีนั้นตราบเท่าที่พวกเขาสามารถเดินเข้าและออกได้อย่างผึ่งผายเมื่อถึงวาระและโอกาสอันเหมาะสม

แม้จะเป็นป้ายวันอาทิตย์ แต่หน้าประตูมีรถจอดหนาตา บอกให้รู้ว่าเป็นจุดจุดหมาย และแขกที่มาร่วมงานในวันนี้ไม่ได้มีแต่เรา โต๊ะหน้าประตูมีเจ้าหน้าที่แลกบัตรร่างใหญ่ที่ชี้บอกให้เราเดินเข้าไปข้างใน ไม่มีรูปปก ไม่มีเครื่องแบบ ไม่มีคนในเครื่องแบบ เด็กหนุ่มหลายคนเดินไปมาด้วยสีหน้าท่าทางมีความสุข บ้างมากับคนในครอบครัว บ้างเดินมากับเพื่อน ชีวชนกันชมภาพที่แขวนอยู่เป็นระยะบนทางเดินมีหลังคาที่ทอดจากประตูเข้าไป ข้อความและภาพแสดงความยินดีต้อนรับผู้มาเยือน สีสนั่น ลายเส้น บอกว่าเป็นฝีมือของเด็ก ของมือสมัครเล่น แต่ความตั้งใจ เต็มใจ เห็นได้เต็มเปี่ยม

นี่คือบ้านทดแทนชั่วคราวสำหรับเยาวชนชายอายุไม่เกิน 24 ที่ก้าวพลาด หรือพูดให้เข้าใจง่ายก็คือ บุคคลที่กระบวนกรยุติธรรมตัดสินว่ากระทำความผิดร้ายแรง หากจะเปรียบเทียบให้เห็นภาพชัดๆ ก็จัดอยู่ในกลุ่มเดียวกับบ้านเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา แต่ถ้าไม่นับหลักการและเหตุผลในการก่อตั้งและการอยู่ได้สังกัดกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน กระทรวงยุติธรรม เหมือนกันแล้ว นี่ก็คือศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน (ชาย) ที่ไม่เหมือนที่ไหนในประเทศ ทั้งสำหรับผู้มาเยือนอย่างเราและผู้พำนักชั่วคราวทั้งหมด เชื่อว่าเด็กชายหลายคนที่ผ่านมาการใช้ชีวิตในบ้านหลังนี้มีภาระหนึ่ง ไม่ว่าจะด้วยสาเหตุใด จะพูดได้เต็มปากกว่านี่คือ “บ้านหลังที่สอง” ของเขา และ “นับญาติ” กับป้ามล หรือทิดา ณ นคร ผู้อำนวยการคนแรกของที่นี้ ได้อย่างสนิทใจ

ด้วยแนวคิด “บ้านกาญจนาภิเษกไม่ใช่คุก เยาวชนไม่ใช่นักโทษ เจ้าหน้าที่ไม่ใช่ผู้คุม” บ้านที่ไม่มีรั้วแห่งนี้จึงเป็นเสมือนโครงการนำร่องของศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนรูปแบบใหม่ ซึ่งไม่ใช่อำนาจและกฎระเบียบในการบริหารจัดการ แต่ใช้การสร้างความรู้สึกรักไว้วางใจแทนการสร้างบรรยากาศการกักขังจ้องจាំ เพื่อบำบัดฟื้นฟูเยาวชนได้อย่างมีคุณภาพและคืนคนดีสู่สังคม แทนที่จะเป็นสถานบ่มเพาะเด็กที่ทำผิดให้กลายเป็น “ว่าที่อาชญากรผู้ใหญ่” อันเป็นแนวคิดของคุณหญิงจันทน์ สันตะบุตร อดีตผู้พิพากษาสมทบและหนึ่งในคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติชุดแรก หลังจากพบว่าสถานฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนส่วนใหญ่แออัด ขาดแคลน เต็มไปด้วยความรุนแรงและอันตราย

นับตั้งแต่ก่อตั้งเมื่อกลางปี 2547 บ้านกาญจนาภิเษกฝึกอบรมเด็กและเยาวชนไปแล้วกว่า 50 รุ่น มีการคิดค้นและพัฒนากระบวนการและวิธีการต่างๆ สารพัดรูปแบบ เพื่อบ่มเพาะความเชื่อมั่นในความดีงามของตนเอง ให้เด็กและเยาวชนที่เคยกระทำผิดจนถึงขั้นถูกพิพากษาโทษได้ “เห็นคุณค่า” และความสามารถของตนเองจนถึงขั้นปรารถนาที่จะเปลี่ยนแปลงตนเองด้วยใจของตัวเอง ไม่ใช่เพราะการควบคุมข่มขู่ของอำนาจบางอย่าง

และเราก็พา “ว่าที่สื่อมวลชน” จากรั้วโดมมาศึกษา “วิชาชีวิต” ที่นี้ด้วยหวังว่าหนุ่มสาวเหล่านี้จะนำเคล็ดวิชาที่ได้ไปผนวกบวกรวม “วิชาการ” ทำให้เกิดความรู้เท่าและรู้ทัน ได้มองและได้เห็นแง่มุมบางอย่างของโลกภายนอกที่แม้จะไม่งดงาม แต่ก็ เป็นความจริง เพื่อที่ในวันหนึ่ง พวกเขาจะเป็นสื่อที่เท่าทัน เป็นผู้ใหญ่ใจกว้าง เป็นมนุษย์ที่แท้ หรือเป็นจอมยุทธ์ผู้ผดุงคุณธรรม และบันทึกบทเรียนฉบับนี้ก็จะอาจเป็น “ขุมคลัง” ให้คนผ่านทางนำไปฝึกวิชาต่อได้

๒

ประจู่ไฟฟ้าที่ชื่อ “ป้ามล”

ป้ามล หรือทิดา ณ นคร คือผู้อำนวยการคนแรกของศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนบ้านกาญจนาภิเษก บทบาทที่ผ่านมาในการทำงานกับเด็กและเยาวชน และพื้นฐานการทำงานนอกกรอบแคบๆของภาครัฐ เป็นอิสระจากองค์กรใดๆ คือปัจจัยสำคัญที่ทำให้ป้ามลได้รับการเสนอชื่อเป็นผู้บริหารที่นี้ และน่าจะเป็นตัวแปรหลักที่ทำให้ให้ป้ามลตอบรับเข้าทำงานในองค์กรที่มีความสัมพันธ์เชิงอำนาจแข็งแกร่งด้วยค่าตอบแทนเริ่มต้นที่ต่ำเตี้ยเรี่ยดิน ทั้งยังมีปัญหาหรืออยู่เป็นภูเขาเลากา แต่ที่สำคัญ ป้ามลมีพลังพิเศษที่สามารถจะตั้งคำถามและสันคลอนอำนาจนั้นได้ ในที่สุดหลังจากผ่านไปไม่กี่ปี

เราพบสตรีวัยต้นหกสิบ ผมหวีขาวขอยสั้นเสริมความทะมัดทะแมงให้บุคลิกคล่องแคล่วฉับไว ดูแลความเรียบร้อยอยู่ที่ลานด้านใน สุดทางเดินมีหลังคา ป้ามลจะจากงานที่ทำเพื่อบอกเล่าเรื่องราวและพาเดินชมบอร์ดแสดงผลงาน

ของเด็กที่ติดอยู่ตามผนังอาคารและเสาต่างๆ น้ำเสียงขนาดนั้นเปี่ยมความกระตือรือร้นและพลังอันไม่สิ้นสุด ทั้งๆที่นี่ไม่ใช่ครั้งแรกที่เธอบอกเล่าเรื่องราวเหล่านี้ และไม่ว่ากี่ครั้งก็ไป ฉันก็เห็นความเต็มอกเต็มใจของป้ามลที่จะถ่ายทอด บอกเล่า และอวดเรื่องราวของเด็กๆ ความสำเร็จของพวกเขา ความเปลี่ยนแปลงในทางที่น่าชื่นชมของพวกเขา ไม่ต่างจากแม่ที่พร้อมจะอวดเรื่องราวของลูกให้คนรอบข้างฟังได้อย่างไม่มีเบื่อ

ข้อความแสดงความคิดเห็น ความรู้สึก ความจริงใจของเด็กๆ ชวนให้สงสัยว่า เด็กที่หันหลังให้ระบบโรงเรียนจะต้องมีแรงบันดาลใจแบบใด จึงยอมบั่นแ่่งตัวหนังสือด้วยลายมือไ้เย้เพื่อสื่อสารความคิดเห็นของตัวเองออกมาได้ขนาดนี้ ในทางกลับกัน บอร์ดทั้งหมดก็แสดงให้เห็นความใส่ใจและความจริงจังของป้ามลที่ปรากฏอยู่ในคอมเมนต์ต่างๆ รวมทั้งรูปแบบของกิจกรรมสร้างสรรค์สารพัด ลำพังการอ่านข้อเขียนและบันทึกก่อนนอนของเด็กกว่าร้อยคนอย่างตั้งอกตั้งใจในแต่ละวันก็น่าจะเกิน "เวลา" ราชการไปไม่รู้เท่าไรแล้ว แต่ป้ามลไม่ได้ทำแค่นี้ วันหนึ่งของป้ามลหมดไปกับการคิดค้นกระบวนการเรียนรู้ใหม่ๆ การบริหารงานประจำวัน และการออกไปข้างนอกในฐานะตัวแทนของเด็กๆ และการให้คำปรึกษา ไหนจะยังต้องต้อนรับผู้สนใจศึกษาดูงานอย่างเราอีกต่างหาก

ฉันพบป้ามลแค่สองครั้ง ครั้งละไม่กี่ชั่วโมง แม้ว่าความประทับใจจะเติบโตขึ้นเรื่อยๆ ทุกครั้ง แต่นั่นก็ทำให้การแนะนำเธอ (โดยสังเขป) เป็นเรื่องยากขึ้นไปอีก จึงขอแนะนำให้หนังสือ *เด็กน้อยโตเข้าหาแสง* ของ 'มิลินทร์' ซึ่งน่าจะช่วยให้รู้จักและเข้าใจวิถีคิดของป้ามลที่มีต่อเด็กๆ และการทำงาน รวมทั้งความสำเร็จของเธอได้อย่างลึกซึ้ง อย่างลืมน่าป้ามลเข้ามาบริหารที่นี้ในฐานะพนักงานจ้าง (outsource) การเป็นคนนอกเข้ามารับงานน่านองที่ใหม่ ยังไม่เคยมีใครทำมาก่อน ไม่เพียงแคยากในตัวเอง แต่ยังยากที่จะ "จูน" กับคนรอบข้างด้วย ในช่วงแรกป้ามลจึงต้องฝ่าแรงต้านของเจ้าหน้าที่และฝ่ายด้านอห็นตัวด้วยวิถีคิดและระบบการทำงานแบบเดิมที่เน้นการใช้อำนาจ "ควบคุม" เด็กๆ ต้องผ่านบททดสอบมากมายเพื่อสร้าง "บ้าน" ที่แตกต่างให้ได้จริง ป้ามลบอกว่า "ไม่มีใครรู้ว่าต้องทำอะไร รู้แต่ว่าสิ่งที่ทำกันอยู่นั้นผิด มันไม่ได้ผล แต่จะต้องทำอะไรเป็นสิ่งที่ต้องคิดและทดลองทำไปเรื่อยๆ" ทุกวันนี้ ป้ามลก็ยังคงลองผิดลองถูก เรียนรู้จากวันเวลาที่ผ่านไป แต่หลักการที่ยึดมั่นชัดเจนและความสำเร็จที่เกิดขึ้นทำให้ป้ามลมีพันธมิตรและมีเพื่อนร่วมทางมากขึ้นเรื่อยๆ ทั้งในบ้านและนอกบ้าน

๓

บทเรียนจากบ้านกาญจนา

หลักการและแนวคิดของบ้านกาญจนาภิเษก รวมทั้งกรณีศึกษา มีมากมายชนิดที่เล่าสามวันไม่จบ แต่ถ้ามองในบริบทของการสอนหนังสือ ก็มีประเด็นที่น่าจะเอื้อประโยชน์ (และใช้ได้) อยู่ไม่น้อย ขอหยิบยกสิ่งที่น่าสนใจมาเล่าโดยอ้างอิงข้อมูลจากหนังสือ *เด็กน้อยโตเข้าหาแสง* และการพูดคุยกับป้ามลสองครั้งที่ผ่านมา

ทำให้เขา "ชอบ" **ตัวเอง:** ป้ามลเชื่อว่า คนที่ชอบตัวเองจะไม่ทำร้ายตัวเอง ทั้งการนำสิ่งไม่ดีใส่ตัวหรือการไม่ปรับปรุงตัวเอง เด็กที่ **เดินอยู่บนเส้นทางไร้แสง** ส่วนใหญ่สงสัยในคุณค่าของตัวเองและถูกทำลายความเชื่อมั่นใน ความดีงามของตัวเองไปด้วยถ้อยคำน้ำมือของผู้ใหญ่รอบตัว ดังนั้นสิ่งแรกที่ทุกคนจะได้รับเมื่อเดินเข้าบ้านกาญจนาภิเษกก็คือการกอดรับขวัญและผูกข้อมือ หลายคนตื่นตันใจเพราะไม่เคยได้รับการแสดงออกถึงความใกล้ชิดจากผู้ใหญ่ แต่หลายคนต้องการข้อพิสูจน์มากกว่านั้น อย่างที่หนุ่มน้อยคนหนึ่งสารภาพไว้ในจดหมายหลังเข้าบ้านกาญจนาภิเษกได้ราวสามเดือนว่า "...ผมอยากให้ป้ารู้ว่า สักวันหนึ่ง ป้าจะเจอเด็กบางคนที่ยากอดมัน มาแล้วสักครั้งปี แต่มันก็รู้สึกกลัวป้า fake อยู่ดี ป้าอย่าทำอนะครับ เพราะเด็กคนนั้น แผลเค้าอาจจะลึกกว่าผม พวกเรามีแผลที่ลึกไม่เท่ากัน บางคนตื่น เหมือนเพื่อนผมที่รับความรักของป้าได้ตั้งแต่กอดแรก บางคนก็กลัวป้า

กลางอย่างผม บางคนก็ลึกมากไปกว่าผม เพราะเขาไม่เคยเจอผู้ใหญ่ที่ดีกับเขาอย่างนี้มาก่อนเลย ต่อให้ปากอดมัน มันก็ยังรู้สึกไม่ได้ในทันที ป้าต้องอดทนกับมันนะครับ" (*เด็กน้อยโตเข้าหาแสง*, หน้า 101-102) **คำเตือน:** การแสดงออกอันเป็นรูปธรรมเช่นนี้อาจเป็นภาพดงามสำหรับผู้อำนวยความสะดวกให้กับเด็กหนุ่มที่ก้าวพลาดรุ่นหลาน แต่คงต้องเพิ่มความระมัดระวังอีกหลายส่วนในสถานศึกษาที่มีอาจารย์หนุ่มสาวกับลูกศิษย์สาวหนุ่ม...

เรียนรู้ผ่านสื่อ แทนที่จะให้ความสำคัญกับการฝึกอาชีพ ที่นี้กลับเน้นการสร้าง "ดุลยพินิจ" ผ่านการสอน "วิชาชีวิต" หรือเพิ่มพูนความสามารถในการปรับตัวและจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นโดยใช้สื่อ เช่น ภาพยนตร์ ข่าว หนังสือพิมพ์ รายการโทรทัศน์ เพราะป้ามลเชื่อว่า "ความผิดพลาดในชีวิตเขาไม่ได้เกิดจากการไม่มีทักษะอาชีพ แต่ไม่มีทักษะในการจัดการกับความทุกข์ ความรัก ความจน ความคับแค้นในชีวิต ฯลฯ มากกว่า" และการดูภาพยนตร์ รายการโทรทัศน์ หรืออ่านข่าวหนังสือพิมพ์ และช่วยกันคิดวิเคราะห์ประเด็นที่ป้ากำหนดก็เปิดให้เด็กๆ ได้ตอบคำถาม ทั้งจากมุมมองของผู้กระทำ ผู้ถูกกระทำ ผู้พบเห็นเหตุการณ์ ได้มองเหตุการณ์สมมติ (ที่ละม้ายคล้ายชีวิตจริงของเขาในบางแง่มุม) นั้นอย่างรอบด้าน เข้าใจว่าคนอื่นคิด เห็น และรู้สึกอย่างไร และได้ทบทวนการตัดสินใจที่เขาอาจจะ(เคย)ทำ ควรทำ หรือต้องทำ ป้ามลทำแบบนี้เพราะเห็นว่า เราไม่สามารถเปลี่ยนสิ่งแวดล้อมของเขาได้ เราไม่สามารถย้ายเขาออกจากสลัม ปิดบ่อนหรือช่องที่อยู่หน้าบ้านได้ แต่เราสร้างภูมิคุ้มกันให้เขา กลับเข้าไปอยู่ในสิ่งแวดล้อมนั้นได้โดยไม่อ่อนไหวและกลืนกลายไปกับมันได้ ฉากในภาพยนตร์หรือข่าวหนังสือพิมพ์คือแบบจำลองเหตุการณ์หรือสถานการณ์ที่อาจเกิดขึ้นในอนาคตที่เด็กๆ กลับไปอยู่ในบริบทเดิม กระบวนการวิเคราะห์อย่างเข้มข้นกับประสบการณ์ที่ผ่านทำให้บทเรียนนี้มีค่าและนำไปใช้ได้จริงเมื่อถึงวันที่พวกเขาต้องพิสูจน์ตัวเอง และน่าจะได้ผลดีกับเด็กที่ยังไม่ได้สัมผัส หรือดูจะไม่เข้าใจเกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านั้น เพราะไม่มีอะไรรับประกันว่าพวกเขาจะหลีกเลี่ยงมันได้ตลอดไป หรือการศึกษาในระบบปกติจะทำให้พวกเขามีวุฒิภาวะและดุลยพินิจที่จะฝ่าฟันไปได้หรือไม่

เปิดหู เปิดใจ เปิดโอกาส: สิ่งหนึ่งที่ป้ามลทำอยู่เสมอคือการคิดตั้งๆ หรือการปรึกษาเด็กๆ ป้ามลมองว่า การปรึกษาไม่ได้ทำให้เราสูญเสียตัวตนความเป็นผู้ใหญ่ เรายังคงเป็นผู้ใหญ่คนเดิม แต่สิ่งที่ได้เพิ่มมาก็คือเด็กจะมั่นใจในตัวเราเพราะเราไม่ลืมหูลืมตาของเขา การให้ออกสาเด็กๆ มีส่วนตัดสินใจและแสดงความคิดเห็น โดยเฉพาะสิ่งที่เขาจะได้หรือเสียประโยชน์ การลงโทษ การให้รางวัล ซึ่งทำให้เกิดการยอมรับ ขณะเดียวกัน กระบวนการเรียนรู้นี้ก็สร้างความเชื่อมั่นในคุณค่าของตนเองให้เด็กๆ จนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ยิ่งใหญ่ได้ ทุกวันนี้กฎระเบียบต่างๆ ในบ้านกาญจนาก็ได้รับการปรับเปลี่ยนและออกแบบโดยตัวผู้ใช้ ไม่ว่าจะเป็กฎการอยู่ในบ้าน ข้อปฏิบัติยามออกนอกบ้าน การใช้โทรศัพท์ และกำหนดเวลาเข้านอน ดูเหมือนว่ากระบวนการเรียนการสอนโดยมีผู้เรียนเป็นศูนย์กลางก็จะมีแนวคิดละม้ายคล้ายเหมือนอยู่ไม่น้อย แต่จะมีการทำจริงในห้องเรียนสักกี่ห้องนั้นก็คงจะเป็นอีกเรื่องหนึ่ง

เขียนเพื่อคิด: การเขียนคือการประมวลความรู้ ความคิด ความเข้าใจในเรื่องหนึ่งๆ บันทึกก่อนนอนเปิดโอกาสให้เด็กๆ เขียนอะไรก็ได้ ความรู้สึก ความประทับใจ ปัญหา ข้อกังวล ความไม่พอใจ สิ่งที่ไม่ได้เอ่ยออกมายามถาม จะปรากฏชัดยามเขียน ซึ่งช่วยให้ครูประจำบ้านและป้ามลรู้จักและเข้าใจนิสัยและพฤติกรรมของเด็กๆ และเห็นเค้าลางของปัญหาได้ล่วงหน้า แน่หน่อนว่าการเขียนที่นี้ยอมไม่เป็นไปตามหลักการ ทั้งลายมือ ตัวสะกด รูปแบบย่อหน้า และเว้นวรรค หรือคำศัพท์อันจำกัด แต่สิ่งสำคัญคือเนื้อหาและกระแสความคิดที่หลากไหล ป้ามลจะบอกคณะครูที่มาดูงานเสมอว่า "ความที่ไม่คาดหวังในงานเขียนมันทำให้เรามีความสุขกับผลผลิตของเขาเพิ่มขึ้น ในขณะที่คนที่ผลิตก็มีความสุขกับข้อจำกัดเล็กๆ ของเขาเอง เพราะเราไม่ได้กำหนดผิดถูกขาวดำอย่างชัดเจน" และการเลือกบาง

ข้อความไปติดบอร์ดก็ทำให้เจ้าตัวได้สัมผัสความสุขจากความภาคภูมิใจที่ไม่เคยได้รับมาก่อน ธรรมชาติของการเขียนที่ต้องคิดและทำอย่างซ้ำๆ ทำให้เขาสื่อสารกับตัวเองและโลกรอบตัวได้ดีขึ้น รู้จักตัวเองมากขึ้น และความคิดเห็น คำแนะนำ หรือข้อความจากผู้ใหญ่ก็ทำให้เขารับรู้ว่ามีคนรับฟัง ให้ความสำคัญกับสิ่งที่เขาคิดและเขียน ซึ่งนั่นสำคัญมาก ในฐานะที่สอนวิชาเกี่ยวกับการเขียน ฉันชอบเรื่องนี้เป็นพิเศษ คำคมและข้อเขียนบนบอร์ดเหล่านั้นนำเสนอสารบางอย่างที่คมกริบ บาดซิบ และจริงจังยิ่ง หลายเรื่องได้รับการนำไปตีพิมพ์เผยแพร่ในหนังสือพิมพ์ และรวมเล่มอีกต่างหาก (อ่าน *ก้าวที่พลาดคือก้าวแห่งความเปลี่ยนแปลง* โดยเยาวชนบ้านกาญจนาภิเษก, สนพ. สารคดี, 2552) ทำเอาอยากรู้ขึ้นมาว่า ถ้า "ขอ" ให้เด็กๆ ในห้องเรียนที่ธรรมศาสตร์เขียนบันทึกก่อนนอนทุกวัน โดยยอมรับภาระที่จะอ่าน พวกเขาจะยินดีทำไหมนะ อืมม...เอาแค่อัปเดตสติกห้าบรรทัดในเฟซบุ๊กก็ได้ (นะ)

การสร้างดุลยภาพกับวินัย: สำหรับป้ามล ดุลยภาพเป็นทั้งวินัย มารยาท การรู้กาลเทศะ กฎ หิริโอตตป้ปะ วิจารณ์ญาณ วุฒิภาวะ เป็นทุกอย่างที่จะทำให้เด็กคนหนึ่งตัดสินใจเป็น "คนดี" ได้ด้วยตัวเอง เป็นเครื่องนำทางชีวิตว่าจะเลือกขึ้นสวรรค์หรือลงเหว และบ้านกาญจนาภิเษกก็พยายามปลูกฝังและเปิดโอกาสให้เด็กๆ ใช้ดุลยภาพในเรื่องต่างๆ อาทิ การแต่งตัว เริ่มจากการยกเลิกระเบียบการแต่งกายด้วยชุดนักเรียนและการตัดผมเกรียน ซึ่งก่อให้เกิดความอับอาย ตอกย้ำความผิด และลดคุณค่าความเป็นมนุษย์ลงโดยไม่จำเป็น และปล่อยให้เด็กๆ ดูแลเสื้อผ้าหน้าผมของตัวเอง อิศรภาพเล็กๆ น้อยๆ ในการแต่งกายที่อาจจะคายตาผู้ใหญ่เจ้าระเบียบบางคน สามารถแลกวินัยอันยิ่งใหญ่ที่ผู้ใหญ่เหล่านั้นมองข้ามได้ ครั้งหนึ่งป้ามลถูกผู้พิพากษาตำหนิเรื่องที่ให้เด็กแต่งกาย "ผิดวินัย" ไปศาล ป้ามลอธิบายว่า "เด็ก 70 คนไปศาลด้วยรถเมล์ โดยมีเจ้าหน้าที่และนักสังคมสงเคราะห์หนึ่งไปเป็นเพื่อนแค่ 4 คน เด็กๆ ต้องผ่านป้ายรถเมล์หลายป้าย หลายไฟแดง ต้องเดินผ่านสนามหลวงกว้างๆ และเดินสวนกับผู้คนอีกมากมายกว่าจะถึงศาล แต่ก็ไปกันครบ เมื่อทำเรื่องลดโทษเสร็จ เขาก็จะเดินไปขึ้นรถเมล์กลับบ้านกาญจนาฯ กันครบ 70 คน สิ่งนี้เรียกว่าวินัยได้หรือไม่ หรือต้องวัดผ่านเสื้อผ้าหน้าผมที่เหมือนกันเท่านั้น" ฟังแล้วก็น่าคิดว่า วินัยเพื่อความ เป็นระเบียบเรียบร้อยกับวินัยในชีวิตที่วัดไม่ได้ด้วยสิ่งที่เห็น อันไหนสำคัญและเราควร "ให้ค่า" มากกว่ากัน

ลงโทษด้วยการขจัดร้าย: การลงโทษและการประจานเป็นการทำให้เจ็บและอายที่ส่งผลเลวร้าย เพราะเมื่ออายถึงที่สุด เด็กจะหมดความละเอียดต่อการกระทำผิดและสามารถทำอะไรก็ได้ ทั้งการลงโทษแบบกลุ่มสำหรับความผิดรายบุคคล (ซึ่งไม่ช่วยให้คนผิดสำนึกแต่จะทำให้คนที่ไม่ผิดหมดศรัทธาและเกิดแรงต้าน) การบ่นว่า ต่ำ ประจาน (ซึ่งเป็นแค่คำพูดไร้ความหมายสำหรับเด็กที่ฝึกให้เสียน้ำใจว่าความผิดนั้นผ่านเข้าหูขวาและลอยออกหูซ้ายในวินาทีเดียวกัน) และการกดดันให้ออกจากโรงเรียนเพื่อรักษาชื่อเสียงเพราะเด็กกระทำความผิดไม่เหมาะสม เช่น ตั้งห้องทั้งหมดนี้ไม่ได้เป็นการแก้ปัญหา แต่เป็นการ "ขยายร้าย สลายดี" ในทุกมิติ บ้านกาญจนาภิเษกลงโทษด้วยการขจัดร้ายอย่างละมุนละม่อมด้วยวิธี "นิรนาม" หรือการตั้งตัวละครสมมติที่กำลังจะหรือทำ ความผิดบางอย่างให้เด็กๆ ช่วยชี้แนะและหาคำตอบ คำเตือนที่ได้จากกลุ่มจะไม่ส่งผลร้ายต่อบุคคลที่กระทำผิด ไม่สร้างบาดแผล ไม่ซ้ำเติม และเปิดทางเลือกให้เขารับคำแนะนำเหล่านั้นไปคิดต่อด้วยตนเอง ซึ่งดีกว่าการเรียกมาอบรมหลายเท่า สถาบันอุดมศึกษาอาจไม่มีวิชา "โฮมรูม" ให้นำวิธีนิรนามไปใช้ แต่ถ้านักศึกษาเข้าเรียนตรงเวลาทุกคนทุกครั้งอันเป็นการแสดงวินัยหมู่ที่ใหญ่หลวง ฉันคนหนึ่งละที่พร้อมจะเอาหูตาดำไปนาไว้กับ "ดุลยพินิจ" ในการเลือกเสื้อผ้า หน้าผม (และเพศ) ในการเข้าห้องเรียน

ขยายดี: เมื่อขจัดร้ายแล้ว ก็ต้องขยายความดี การพาเด็กๆ ออกทำกิจกรรมจิตอาสาสถานนอกบ้านเป็นเครื่องมือที่ได้ผล ทั้งการไปช่วยชาวบ้านในเหตุโคลนถล่ม สีนามิ การทำความสะอาดถนนราชปรารภ และการดูแลคนชรา ทุก

กิจกรรมเป็นการใช้พลังงานที่พวกเขามีอยู่เต็มเปี่ยมให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนและคนอื่น และสร้างพลังใจใหญ่หลวงได้ รอยยิ้ม คำขอบคุณ และการลูบหลังลูบไหล่อย่างซาบซึ้งใจของผู้ประสบภัย คนแก่ และชาวบ้าน ทำให้จิตใจที่ขาดแคลนและแห้งผากชุ่มฉ่ำขึ้น และเกิดเป็นการเสพติดความดี กระหายใคร่ทำไม่สิ้นสุด รอยยิ้ม คำชม และคำขอบคุณในเรื่องเล็กน้อยจึงเป็นน้ำเย็นที่ครูบาอาจารย์ผลิตได้เองและสามารถรดหัวใจอ่อนเยาว์ทุกคนไม่ให้แห้งผากอยู่ข้างในได้

เป็นแหล่งกำเนิดแสง อย่าเป็นหลุมดำ: สำหรับผู้ที่ยืนอยู่ในตำแหน่งใกล้ชิดหรือมีปฏิสัมพันธ์กับเด็กโดยตรง ไม่ว่าจะเด็กดี เด็กฉลาด เด็กมีปัญหา เด็กเหลือขอ หรือเด็กที่มีการกำหนดนิยามใด สิ่งสำคัญที่สุดก็คือการมองเห็นความเป็นมนุษย์ข้างในของเขา ผู้ใหญ่ที่เขาจะเป็นต่อไปภายหน้า ความผิดพลาดบกพร่องอาจเกิดจากความไม่รู้ ความคึกคะนอง ความต้องการการยอมรับจากเพื่อน จากผู้ใหญ่รอบตัว หรืออะไรก็ตาม สิ่งเดียวที่เราควรสนใจก็คือการให้โอกาสและมองด้านสว่างของเขา โดยเชื่อมั่นในสิ่งนั้นเสมอ ซึ่งในการทำเช่นนั้น เราจำต้องรวบรวมลมปราณ ปลดปล่อยแสงสว่างทั้งหมดที่มีออกไป อย่างที่ป้ามลบอกไว้ "ตำแหน่งที่ครูยืนอยู่เป็นจุดที่เหมาะสมที่สุดที่เราจะปล่อยแสงสว่างออกจากตัว แล้วอดทนรอให้ต้นอ่อนเหล่านั้นงอกงามขึ้นมาเอง เราไม่ต้องไปกังวลว่าเขาจะไม่ว่าอะไรดี ไม่ดี เด็กก็เหมือนต้นไม้ พวกเขาโตเข้าหาแสงเสมอ ขอให้เราแน่ใจว่าจะทำตัวเป็นแหล่งกำเนิดแสง อย่าเป็นหลุมดำก็แล้วกัน"

๔
วัน สันติภาพ
กลางเดือนสิงหาคมของทุกปี บ้านกาญจนาภิเษกจะจัดงาน "วันสันติภาพ" ขึ้น เป็นการ "คืนสู่เหย้า" ของศิษย์เก่าในตอนกลางวัน และเป็นการ "เกิดใหม่" ของศิษย์ปัจจุบันในตอนกลางคืน

สำหรับช่วงเช้า หลังจากเข้าพิธีรับขวัญจากป้ามลแล้ว ศิษย์พี่ที่มาร่วมงานจะเปิดวงเล่าให้ศิษย์น้องทั้งหลายฟังว่าตนนำวิทยายุทธที่ได้จากบ้านหลังนี้ออกไปท่องเที่ยวจรดจอร์อย่างไร พร้อมมอบภูมิด้านทานที่จำเป็นสำหรับการออกไปเผชิญโลกจริงในวันข้างหน้า ส่วนตอนค่ำ ศิษย์ปัจจุบันทุกคนจะได้เข้าพิธีกรรมขริบขลังที่เปิดโอกาสให้พวกเขาได้สำนึกผิดและ "ขอขมา" ผู้ถูกกระทำ ส่งคำขอโทษลอยกระทงทะเลไปกับสายน้ำ พร้อมกับเขียน "คำอธิษฐาน" แสดงความตั้งใจที่จะเปลี่ยนตนเองไปแว่นไว้ที่ประติมากรรมแห่งความเปลี่ยนแปลง ก่อนเดินลอดถนนดอกไม้เข้าสู่พิธีบายศรีสู่ขวัญ นี่คือการบวงสรวงการสุดท้ายที่ผลักดันให้เด็กและเยาวชนที่ถูกมองว่าเป็นเด็กเกเรเด็กมีปัญหา เด็กไม่ดี ได้มองไปข้างหน้าด้วยจิตใจที่ใสสะอาดและเข้มแข็ง โดยมีผู้ใหญ่ของบ้านและคนสำคัญในชีวิตของพวกเขาเป็นประจักษ์พยานสำคัญ

เสียงสวดมนต์ แสงเทียน และบทภาวนา อาจเป็นเครื่องมือที่ช่วยสร้างความขริบขลังให้พิธีกรรมในคืนนั้น แต่สำหรับฉันและผู้เข้าร่วมงานอีกหลายคน สิ่งที่ตั้งใจความสนใจคือความสงบสรวมและความตั้งใจอันเข้มขันที่แผ่ออกมาจากแถวยาวๆของเด็กหนุ่มกว่าร้อยชีวิตซึ่งนั่งอยู่ใต้แสงเทียน ใช้เวลาช่วงหัวค่ำไปกับการระลึกถึงบุคคลที่ตนเคยล่วงละเมิดด้วยความรู้สึกสำนึก ส่งคำขอโทษอย่างจริงใจไปถึงคนเหล่านั้น และงยหน้ามองไปยังอนาคตด้วยความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะเปลี่ยนแปลง สำหรับคนเป็นพ่อเป็นแม่ที่นั่งตากยุงฝูงใหญ่เป็นสักขีพยานอยู่ข้างหลัง นี่คงเป็นภาพประทับใจที่สุดภาพหนึ่ง หากตัดลีนจากเสียงสะท้อนเบาๆและบทสนทนาของแม่ๆ ที่นั่งแถวหลัง

แต่ฉันอดสงสัยไม่ได้ว่าเด็กๆ จะ “อิน” กับพิธีกรรมนี้ทุกคนจริงๆ หรือ และเมื่อเปรยคำถามนี้ออกมาดังๆ หนุ่ม นักเขียนสารคดี *เด็กน้อยโตเข้าหาแสง* ที่ติดตามชีวิตป่ามดและมาร่วมงานในวันนั้นก็บอกว่า หากผ่านกระบวนการเรียนรู้ในบ้านกาญจนภิเษกได้สักพักแล้ว งานวันนี้จะช่วยจุดประกายบางอย่างได้แน่นอน แต่ถ้าเพิ่งเข้ามาได้ไม่นาน ก็อาจต้องใช้เวลาบ่มเพาะสักพัก แต่ในงานปีหน้าหรือปีต่อไป เมล็ดพันธุ์ที่สูงงมนั้นจะงอกเงยขึ้นเป็นต้นอ่อนในที่สุด นั่นคือเหตุผลหนึ่งที่ทำให้บ้านกาญจนภิเษกกำหนดเงื่อนไขให้ผู้สมัครมีระยะเวลาประทับทะเลืออยู่มากกว่าหนึ่งปีครึ่ง

ฉันไม่รู้ และคงไม่มีทางล่วงรู้ ว่าจะมีสักกี่คนในนี้ที่จริงจังและจริงใจกับคำขอขมาและคำอธิษฐานของตนเอง หรือจะนำพาชีวิตไปสู่ทิศทางแห่งแสงได้ดังที่ป่ามดหวังหรือไม่ แต่ด้วยความรักและความเข้าใจอันจริงแท้ ความไว้วางใจ และกระบวนการเรียนรู้ทั้งหมดที่ออกแบบมาให้พวกเขาเท่าทันความคิดจิตใจของตัวเอง สร้างความเชื่อมั่นในหนทางแห่งการไม่เบียดเบียน การฝึกให้คิดหรือมองโลกในมุมมองหลากหลาย และโอกาสอันยิ่งใหญ่ในการทดลองใช้ชีวิตและทำความดี ก็น่าเหลือเกินที่จะตะล่อมกล่อมเกลาคจิตใจที่อ่อนโยนเป็นพื้นฐานให้ฟื้นคืนสภาพได้ ขณะเดียวกันก็น่าจะสร้างภูมิคุ้มกันอันเข้มแข็งให้พวกเขาสู้กับความคิดข้างในและความร้ายข้างนอกได้ อย่างน้อยก็พอที่จะจุดไม้ขีดไฟเพื่อรับแสงสว่างเล็กๆ ให้ตัวเองได้ในคำคืนที่มีมืดและเหน็บหนาว

ฉันออกจากบ้านกาญจนภิเษกด้วยความรู้สึกหลากหลาย การเติบโตในบ้านที่อยู่ใกล้สลัมริมคลองที่มีข่าวเรื่องยาและการลักขโมย การได้ฟังคำเตือนให้ระวัง “เด็กฝั่งโน้น” ที่ดูกร่าง กร้าว มาตั้งแต่เด็ก และความหวาดระแวงประสาคน (ซาน) เมือง ทำให้เกิดคำถามมากมายที่ยากต่อการคล้อยตามและยอมรับหลักคิดและวิถีทำของป่ามดได้อย่างเต็มที่ ข้อสงสัยหลายประการยังว่ายวนในสมอง คงต้องใช้เวลา การเรียนรู้ และการลองปฏิบัติอีกมิใช่น้อยกว่าฉันจะไปถึงจุดแห่งความมั่นใจเช่นนั้นได้ แต่อย่างน้อย นี่ก็คือก้าวแรก และแบบอย่างที่กำลังดำเนินอยู่ของป่ามดและบทบาทของทุกคนที่บ้านกาญจนภิเษก ไม่ว่าจะป็นเจ้าหน้าที่หรือเด็กๆ ก็ทำให้ฉันยอมรับอย่างสนิทใจได้ข้อหนึ่งว่า มนุษย์ต้องการโอกาสที่จะเติบโต ที่จะเปลี่ยนแปลง ที่จะเป็น และมนุษย์สามารถทำเช่นนั้นได้ด้วยพลังบวก ความเชื่อมั่น โอกาสที่หยิบยื่นให้ และแสงสว่างที่สาดเข้าไปส่องทาง

บอร์ดเล็กๆ ในห้องสมุดบ้านกาญจนภิเษกติดคำชื่นชมและให้กำลังใจจากผู้เข้าเยี่ยมชมหลายคน ข้อความเหล่านั้นคงช่วยให้ “คนทำงาน” ทุกคนมุ่งมั่นและตั้งใจทำงานที่พวกเขารักหรือเลือกที่จะทำต่อไปได้อย่างเข้มแข็ง แต่จะดีแค่ไหนถ้าเราทุกคนซึ่งเกี่ยวข้องหรือเชื่อมโยงกับเด็กและเยาวชนมากน้อยตามส่วน จะรับแนวคิดของพวกเขาามาปรับใช้และลงมือกระทำด้วย นั่นคงทำให้เกิดประจุพลังและแสงสว่างมหาศาลสาดส่องเข้าสู่อาคารบ้านเรือน บนท้องถนน ในหอพัก สถาบันการศึกษา และสำนักงานทุกแห่ง ชับไล่ด้านมืดและหลุมดำไปให้พ้นจากเด็กๆ ของเรา

เพราะคำที่อ่านว่า “เด็ก” แปลว่า “มนุษย์” และพวกเขาคืออนาคต คือพลังสำคัญที่จะขับเคลื่อนสังคมในวันข้างหน้า แต่ในวันนี้ มนุษย์เล็กๆ เหล่านั้นยังคิดและทำด้วยตัวเองได้ไม่เต็มที่ ดังนั้น การลงมือทำ “ส่วนเล็กๆ” อย่างการชี้แนะ ประคับประคอง ให้เวลา และโน้มน้าวพวกเขาออกจากเงาหม่นก่อนจะกล้าเข้าสู่ขอมุมอันมืดดำจึงเป็นพันธกิจร่วมกันในการ “สร้างอนาคต” ของผู้ใหญ่อย่างเรา อย่าปล่อยให้มันเป็นหน้าที่ของป่ามดหรือใครคนใดคนหนึ่ง ทุกคนต่างมีแสงสว่างอยู่ในตัว และการปล่อยแสงก็ทำได้ด้วยการลงมือทำ แม้จะไม่ยาก แต่แน่นอนว่าไม่ใช่ด้วยคำพูดสวยงามฉาบฉวยใด

+++

ขอขอบคุณ

แม่ 'มิลินทร์' ที่เขียนหนังสือ *เด็กน้อยโตเข้าหาแสง* ออกมาในจังหวะเวลานี้พอดีพอดี
อ.ดร.นิธิดา แสงสิงแก้ว ที่จัดโครงการดีๆ
ที่มสื่อสารกับเด็กที่ทำให้ได้กลับมาทบทวนบทเรียนอย่างจริงจังจนได้งานยาวเพียงนี้

ชื่อหนังสือ *เด็กน้อยโตเข้าหาแสง*

ผู้แต่ง มิลินทร์

สำนักพิมพ์ สอนเงินมีมา 2555

ประเภท สารคดี

256 หน้า 210 บาท

ชื่อหนังสือ *ก้าวที่พลาดคือก้าวแห่งความเปลี่ยนแปลง*

ผู้แต่ง เขาวชนบ้านกาญจนาภิเษก

สำนักพิมพ์ สารคดี 2552

ประเภท ความเรียงเชิงบันทึก

245 หน้า 150 บาท